

KRÓNKA

SÜLI ATTILA

„KOSSUTH LAJOS ELFOGYOTT REGIMENTJE”

**Időszaki kiállítás a magyar honvédek időskori gondozásának történetéről
(2022. október 14. – 2023. március 31. – Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény)**

A Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjteményben 2022. október 14-én megnyílt kiállítás a Honvédmenház és a veterán-gondozás témáját dolgozza fel. A tárlat aktualitását az adta, hogy 150 éve, 1872. szeptember 29-én avatták fel az 1848–1849-es forradalomban és szabadságharcban részt vett, idős katonák számára épült Honvédmenházat a mai Soroksári út 114. szám alatt. Az épületben eredetileg 80, később 150 honvéd kapott állandó szállást.

A kiállítás megnyitón részt vettek hagyományőrök – a Mogyoródi Sándor-huszárok és Történelmi Lovas Hagyományőrök Egyesülete és a 52. Sorgyalozezred Hagyományőrő Egyesület, valamint a budai 2. honvédszászlóalj tradícióit ápoló csapat (Budakeszi Katonai Hagyományőrő Egyesület) is. Az utóbbi tevékenyen kivette a részét a tárlat elkészítéséből is.¹ Ugyanis az 1848-ban a fővárosban alakult 2. honvédszászlóalj első parancsnoka, Cserey Ignác őrnagy (később ezredes) volt a kiegyezés után a Honvédmenház vezetője. E minőségében vett részt Kossuth Lajos 1894. évi temetésén.

Dr. Hermann Róbert egyetemi tanár, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnokának tudományos helyettese méltató beszédében az alábbiakat hangsúlyozta: „A háború túlélői minden korszakban nagy gondot okoztak, hiszen nem tudtak visszailleszkedni a társadalomba és egyfajta terhet képeztek. Akik a háború folyamán maradandó sérüléseket szenvedtek, különösen nagy problémát jelentettek. Ők az utcán koldusként, kéregetőként jelentek meg, mivel nem mindenkinek volt családja. 1867-ig nem számíhattak állami ellátásra, a közvélemény nyomására kezdtek intézkedni. 1869-ben született meg a menház ötlete, amit 1872-ben átadtak és 1944-ig működött. A társadalom figyelemmel fordult feléjük, adományokkal, dohánnyal látták el az ott élő katonákat.”²

¹ Az egykori épület makettje Horváth Domokos keze munkája, illetve Ress Zoltán az egyesület vezetőjével, Berlinger Gáborral közösen állította össze a kiállításához kapcsolódó, a *Magyar Honvédség Online* weboldalon megismerhető háttéranyagot.

² *Petróczy Levente*: Megnyílt a „Kossuth Lajos elfogyott regimentje” című kiállítás. *Magyar Honvédség Online*, 2022. október 15. <https://honvedelem.hu/hirek/megnyilt-a-kossuth-lajos-elfogyott-regimentje-cimu-kiallitas.html> (A letöltés időpontja: 2023. január 10.)

Azt is kiemelte, hogy, a kiállítás remekül szemlélteti a korábbi időkben élő társadalmi szolidaritást, hiszen a háború után az embereknek maradt annyi erejük, hogy a szükségét szenvedők, elesettek felé forduljanak és támogassák őket. Hozzáállásuk példaértékű a jelen és jövő kor emberei számára is.

A tárlatot Szoleczky Emese főmuzeológus, valamint Ress Zoltán és Gönczi Ambrosus történész-muzeológusok rendezték.

A kiállítás történeti háttérét képező országos honvédegyleti mozgalmat Ress Zoltán már évek óta szorgosan kutatja, ez a téma képezi készülő doktori értekezésének anyagát. Külön növeli munkájának értékét, hogy a témakör feldolgozása eddig csak elvétve, helytörténeti szinten történt meg. A feladat egyáltalán nem könnyű, de nagyon tanulságos. A már említett szakirodalmi hiányosságok mellett a levéltári forrásanyag is töredékes, ráadásul a határon túli közgyűjtemények kutatása – az elmúlt két év pandémiás helyzetétől függetlenül is – sok nehézségbe ütközik. Ennek ellenére Ress Zoltán már eddig is nagyon komoly eredményeket ért el a téma bemutatása terén.

A Honvédmenház-kutatás másik úttörőjének Farkas Katalin történész tekinthető. Farkas 2013-ban megjelent tanulmányában – *Vidats János tragédiája. A szélsőbaloldali politizálás színterei és korlátai a kiegyezést követő években*³ – a honvédegyleti mozgalom 1860-as éveinek egyik meghatározó személyét állította a középpontba – állapította meg helyesen Ress Zoltán doktori értekezésének bevezetőjében.⁴ Vidats János pályafutásának bemutatása tovább mélyíti a honvédegyleti mozgalomról alkotott képünket, hiszen az ő javaslatára jött létre Budapesten a Soroksári úti Honvédmenház, amelynek nemcsak alapítója, de egyben első parancsnoka is volt. Az alapító politikai pályáját és a mozgalomban betöltött szerepét vizsgálva a szerző számos olyan politikai eredetű szembenállásra rávilágított, amelyek a mozgalmon belüli személyes ellentétekhez vezettek.

Farkas 2015-ben újra foglalkozott a témával „*Névtelen fêlistenek*” *viszontagságai. Az 1848–49-es honvédek segélyezésének és nyugdíjának ügye a dualizmus korában* címmel.⁵ Ebben a tanulmányában a honvédegyleti mozgalom működését végigkísérő szociális kérdéseket vette vizsgálat alá, amelyek az egykori veteránok egzisztenciáját érzékenyen érintő problémák voltak. Bemutatta a folyamatot, amely révén az egykori honvédek segélyezésére uralkodói kegyből létrejött az 1867 és 1869 között működő Honvédsegélyező alap, majd ennek kifulladásá után az Országos Honvédsegélyező Egyesület. Tanulmányában azt az évtizedeken át folyó küzdelmet is végigkísérte, amelynek a végén az egykori honvédek állami nyugdíjban részesültek. Áttekintette az 1872-ben alapított Honvédmenház történetét is, ami azért is rendkívül fontos, mert

³ *Századok*, 147. évf. (2013) 5. sz. 1293–1332. o.

⁴ *Ress Zoltán: Az Országos Honvédegylet története, 1883–1924. Historiográfia. (Kézirat)*

⁵ *Hadtörténelmi Közlemények*, 128. (2015) 2. sz. 415–444. o.

az Országos Honvédegylet mindig kiemelt helyen kezelte az intézmény sorsát, és történetük tulajdonképpen szorosan összefonódott.

A Honvédmenház történeti háttérét tehát Farkas Katalin és Ress Zoltán kutatásai feltárták. A tárlat azonban az intézmény múltját a dokumentációs és tárgyi emlékműanyag segítségével eleveníti fel.

Megismerhetjük a katonák gondozásának nemzetközi háttérét, elsősorban amerikai, francia és brit példákon keresztül. Ugyanakkor az úgynevezett „invalidusok háza” hálózat a Habsburg Birodalomban már korábban is létezett, így nem tekinthető véletlennek, hogy a 48-as honvédek ügyét felkaroló magyar politikai közvélemény is rendezni kívánta a kérdést. Ehhez nyújtott segítséget a fentebb már említett honvédegyleti mozgalom és Vidats János tevékenysége.

A táblákon megismerhetjük az intézmény működési rendjét és szervezetét. Fotókon keresztül beletekinthetünk a honvédmenház napi életébe, illetve egy enteriőr bemutatja egy tipikus szoba berendezését. Képet nyerhetünk az étkezések és a betegápolás rendjéről is. A vitrinekben kiállított műtárgyak mintegy fele a Hadtörténeti Múzeum gyűjteményeiből származik.

Végezetül a recenzens szeretné felhívni a figyelmet Gulyás Adrienn versére is, amely méltóképpen zárja le a tárlatot.

Az egykori honvédek körében az intézmény nem túl magas elfogadottságára példa Csiszér Gábor egykori Mátyás-husár 1898-ban lejegyzett néhány sora: „Nos, hát én most sem várok semmit a hazától, csak egy csendes sírhelyet, melyben törődött agg testem elvégre nyugalmat tanáljon! Különben is tudom, hogyha tán a honvéd menházba kérnék helyet, Bánfi úr⁶ elég kegyelmes lenne elutasítani kérésemmel, miért, hogy én még most sem tudok az 1848-iki magasztos eszméről lemondani s az azokat sárba tipró delegátus kormány⁷ hozsannát kiáltani? Nos hát had jöjjenek azok a magas hozsannák velem a síromba! Tán nem soká késik már az a várt idő!”⁸

Természetesen az idő múlásával a Honvédmenház helyzete is megrendült, hiszen az egykori honvédek eltávoztak az élők sorából. Maga az épület pedig a második világháború folyamán, 1944. április 3-án a szövetséges bombázások következtében súlyosan megsérült. A romokat 1947 után végleg elbontották. Sajnos a későbbi bejárások folyamán a menház alapkövét, amely alatt egy időkapuszulában ott volt Vetter Antal altábornagy 2. osztályú kitüntetése, a Honvédmenház alaprajza, egy honvédsematizmus és számos 48-as relikvia, nem sikerült megtalálni.

E sorok írója csak elismeréssel tudja ajánlani az időszaki kiállítást mind a szűkebb szakmának, mind az érdeklődő közönségnek. Emellett szeretném felhívni a figyelmet, hogy a tárlathoz kapcsolódóan mind weboldal, mind facebook-oldal készült, ahol

⁶ Bánffy Dezső báró (1841–1911), Magyarország miniszterelnöke 1895–1899 között.

⁷ Az utalás az osztrák és magyar parlament delegációira, a kiegyezés elfogadóira vonatkozik.

⁸ *Süli Attila*: Csiszér Gábor Mátyás-husár visszaemlékezése. In: *Acta Siculica* 2015–2017. A Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve. Sepsiszentgyörgy, 2017. 269. o.

a téma iránt vonzódók elmélyíthetik ismereteiket. Tervek szerint a tárlathoz készül majd katalógus és egy virtuális kiállítás is. Emellett a rendezők szeretnék vándorkiállítás formájában mind vidéken, mind a szomszédos országokban élő magyarlakta régiókban is bemutatni a kiállítást.

TÓTH DOMINIK

BESZÁMOLÓ A „GÖDÖLLŐ A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN” CÍMŰ KONFERENCIÁRÓL

A Gödöllői Királyi Kastély színházterme adott otthont 2022. december 9-én a *Gödöllő a második világháborúban* címmel megrendezett konferenciának. Az előadók a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum (HM HIM), a Gödöllői Városi Múzeum (GVM), a Gödöllői Királyi Kastély Közhasznú Nonprofit Kft. (GKK) és az Enviroverse Hungary Kft. munkatársai közül kerültek ki.

A konferencia nyitányaként köszöntőt mondott Újváry Tamás, a GKK ügyvezető igazgatója és Kerényiné Bakonyi Eszter, a GVM igazgatónöje. Köszönetet mondtak a szervezésért, valamint kifejezték abbéli örömeiket, hogy a konferencia fókuszában a város – kissé elfeledett – második világháborús történelme áll.

A délelőtti szekció első előadását *Magyar páncélvonatok a második világháborúban* és a *Budapest-körüli harcokban* címmel Illés András (HM HIM) tartotta meg. A téma aktualitásához hozzájárult az a tény is, hogy a címben említett haditechnikai eszköz, a jelenleg is dúló orosz–ukrán háborúban is felbukkant.

A szakember hangsúlyozta, hogy főleg az első világháború éveiben elterjedő, páncéltal ellátott és felfegyverzett vasúti szerelvények egyáltalán nem ad hoc módon, hanem előzetes tervek alapján épültek meg. A könnyű- és nehézfegyverzet egyaránt megtalálható volt rajtuk, sőt nem volt ritka a légvédelmi fegyverzet telepítése sem. Magyar viszonylatban az eszköz az első világháborúban kezdte pályafutását, 1918 előtt tizenegy darab készült el Magyarországon, és főként biztosító feladatokra szánták őket.

Az előadásból az is kiderült, hogy a második világháború idején a hazai gyártású páncélvonatok harci alkalmazására az 1944–1945-ös harcok alatt került sor. Az eszközök a budapesti és a főváros környéki harcokban játszottak igazán komoly szerepet. Páncélvonat működött és látott el harc feladatokat egyebek mellett a mai gödöllői HÉV vonalán is, sőt később a városon belüli harcokban is volt szerepük: a villamos sínekre gördített, majd megrongált futóművű lövegkocsik alkalmi géppuskaállásként is funkcionáltak.

Bakondi József (HM HIM) *Páncélosok és harceljárásaik a Budapest és környéki hadműveletekben, 1944. október – 1945. február* című előadásának első részében